

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH

Salomova Baxtiniso

Termiz davlat pedagogika
instituti 1-kurs magistri

Temirova Matluba Karim qizi

Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishning pedagogik asoslari yoritilgan. O‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirishda til me‘yorlariga rioya qilish, lug‘at boyligini oshirish, ravon va ifodali so‘zlash ko‘nikmalarini shakllantirish muhimligi ta‘kidlanadi. Shuningdek, ona tili darslarida qo‘llaniladigan samarali metod va usullar, interfaol yondashuvlar hamda mashq turlarining nutq madaniyatini rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Maqola boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilari uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, nutq madaniyati, og‘zaki nutq, yozma nutq, lug‘at boyligi, interfaol metodlar.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы развития культуры речи у учащихся начальных классов. Анализируется педагогическое значение формирования устной и письменной речи, соблюдения языковых норм, обогащения словарного запаса, а также развития навыков грамотного и выразительного высказывания. Особое внимание уделяется эффективным методам и интерактивным приёмам, применяемым на уроках родного языка.

Ключевые слова: начальное образование, культура речи, устная речь, письменная речь, словарный запас, интерактивные методы.

Abstract: This article discusses the issues of developing speech culture in primary school students. The pedagogical importance of forming oral and written speech, observing language norms, enriching vocabulary, and developing fluent and expressive communication skills is analyzed. The role of effective methods and interactive approaches used in mother tongue lessons in improving speech culture is also highlighted.

Keywords: primary education, speech culture, oral speech, written speech, vocabulary development, interactive methods

Nutq - inson tafakkuri va madaniyatining ko‘zgu sidir. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf davri bolaning nutqi shakllanadigan, boyiydigan va to‘g‘ri yo‘naltiriladigan eng muhim bosqich hisoblanadi. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nutq madaniyatini rivojlantirish ta‘lim-tarbiya jarayonining ustuvor vazifalaridan biridir.

Nutq madaniyati deganda o‘quvchining fikrini grammatik jihatdan to‘g‘ri, ravon, aniq va odob doirasida ifodalay olishi tushuniladi. Bu jarayon faqatgina so‘z boyligini oshirish bilangina cheklanmaydi, balki to‘g‘ri talaffuz, mantiqiy fikrlash, nutq odobi va muloqot madaniyatini ham o‘z ichiga oladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini rivojlantirishning ahamiyati juda kattadir. Chunki nutqi rivojlangan bola darslarda o'z fikrini erkin bayon qila oladi, savollarga aniq javob beradi, matn mazmunini to'g'ri tushunadi va yozma nutqni ham puxta egallaydi. Bundan tashqari, nutqi rivojlangan o'quvchida o'ziga bo'lgan ishonch kuchayadi, muloqot jarayonida faol bo'ladi va jamoadagi o'rni mustahkamlanadi.

Nutq madaniyatini rivojlantirishda og'zaki nutq ustida ishlash muhim o'rin tutadi. O'quvchilar bilan suhbatlar tashkil etish, savol-javoblar o'tkazish, rasm asosida hikoya tuzdirish, o'qilgan matnni qayta hikoyalash kabi mashqlar bolalarning nutqini faollashtiradi. Ayniqsa, rolli o'yinlar va dialoglar orqali bolalar kundalik hayotda zarur bo'lgan muloqot ko'nikmalarini egallaydilar.

Lug'at boyligini oshirish nutq madaniyatining asosiy shartlaridan biridir. Dars jarayonida yangi so'zlarning ma'nosini tushuntirish, ularni gaplarda qo'llatish, sinonim va antonimlar bilan ishlash o'quvchilarning so'z zahirasini boyitadi. Maqollar, topishmoqlar, tez aytishlar esa bolalarning nutqini qiziqarli va ta'sirchan qiladi.

To'g'ri talaffuzni shakllantirishda tez aytish mashqlari, tovushlarni farqlashga doir topshiriqlar muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda o'qituvchining namunali nutqi hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'qituvchi har bir so'zni to'g'ri talaffuz qilib, o'quvchilarga o'rnak bo'lishi lozim.

Nutq madaniyatining yana bir muhim jihati nutq odobidir. Boshlang'ich sinfda o'quvchilarga salomlashish, minnatdorchilik bildirish, navbat bilan gapirish, suhbatdoshni hurmat qilish kabi ko'nikmalarni singdirish zarur. Bu esa bolalarning nafaqat nutqini, balki axloqiy tarbiyasini ham rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini rivojlantirish ularning tilini boyitish, to'g'ri talaffuz, mantiqiy fikrlash va o'z fikrini ravon ifodalash qobiliyatini oshirishni o'z ichiga oladi. Bu esa o'yinlar, dialoglar, she'r va hikoyalar o'qish-yozish mashqlari, interaktiv darslar orqali amalga oshiriladi, natijada o'quvchilar o'zaro muloqotda, ijodiy va professional faoliyatda muvaffaqiyat qozonadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini rivojlantirish usullariga quyidagi o'yin va mashqlarni misol keltirish mumkin: "Kim tez topadi?" (Savol-javob o'yini) – o'quvchilar tez va to'g'ri javob berishni o'rganadi. "Savol javob" (Dialoglar) – juftliklarda yoki kichik guruhlarda suhbatlashish, savol berish-javob berishni mashq qilish. "So'z o'yini" (Masalan, "Kimdir nimadir haqida gapiradi, boshqasi uni topadi") - lug'at boyligini oshiradi.

O'qish va hikoya qilishga esa: Sahnaga o'qish (deklamatsiya): She'rlar, ertaklar o'qish orqali ovoz balandligi, ohangi va talaffuzni takomillashtirish. "O'zim hikoya qilaman" (O'z fikrini bayon etish): O'qilgan matnlar asosida o'z fikrini ifodalash, hikoyani davom ettirish.

Interaktiv darslarga: Debatlar va munozaralar (yoshga mos): Oddiy mavzular atrofida o'z fikrini himoya qilish va tinglashga o'rgatish. Rolli o'yinlari (Полевые игры): Vaznaviy o'yinlar orqali ijtimoiy muloqot malakalarini oshirish.

Yozma mashqlarga: "Rasmga qarab hikoya yozish/gapirish": Vizual materiallardan foydalanib, izchil hikoya tuzishga o'rgatish. "Xat yozish" (Oddiy xat, tabrik): Yozma muloqot madaniyatini shakllantirish.

O'qituvchining roli: O'quvchilarning gaplarini diqqat bilan tinglash. To'g'ri va boy til ishlatish (o'rnak ko'rsatish). Xato gaplarni to'g'irlashda tanbeh bermasdan, o'rniga to'g'ri gapni taklif qilish.

Natijada o'quvchilarning lug'at boyligi oshadi. To'g'ri va ravon gapirish ko'nikmasi rivojlanadi. Mantiqiy fikrlash va ijodkorlik kuchayadi. O'zaro muloqotda ishonch oshadi. Bu usullar birlashtirilsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyati samarali rivojlanadi.

Ona tilini namunalar va maxsus mashqlar asosida amaliy, muntazam va izchil o'rgatish orqali adabiy-badiiy nutq shaklini shakllantirib borishni taqozo qiladi. Boshlang'ich sinf ona tili darslarining asosiy vazifasi o'quvchilarni o'quv-biluv faoliyatiga tayyorlash, boshqalar bilan muloqotga kirisha oladigan, o'z fikrini boshqalarga tushunarli tarzda yetkaza oladigan shaxsni shakllantirishdan iborat. Nutq madaniyatining yana bir muhim jihati - nutq odobidir. Boshlang'ich sinfda o'quvchilarga salomlashish, minnatdorchilik bildirish, navbat bilan gapirish, suhbatdoshni hurmat qilish kabi ko'nikmalarni singdirish zarur. Bu esa bolalarning nafaqat nutqini, balki axloqiy tarbiyasini ham rivojlantiradi.

Darsdan tashqari faoliyatlar ham nutq madaniyatini rivojlantirishda katta imkoniyatlar yaratadi. She'r yodlash, ertak aytish, sahnalashtirish, kitobxonlik tadbirlari o'quvchilarning nutqini boyitadi va ifodali gapirishga o'rgatadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini rivojlantirish - ularning intellektual va ma'naviy kamoloti uchun mustahkam poydevordir. Nutqi rivojlangan bola kelajakda bilimli, madaniyatli va jamiyatda o'z o'rnini topa oladigan shaxs bo'lib voyaga yetadi. Shu bois har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi nutq madaniyatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Muhiddinov A.G. O'quv jarayonida nutq faoliyati. -T.:O'qituvchi .1995.80-b.
2. Nisanbayeva A.Q. O'zbek tili darslarida matn vositasida o'quvchilar nutqini o'stirishning metodik asoslari.
3. Nishonaliyev U.N. Ta'lim standarti va pedagogik innovatsiyalar //Xalq ta'limi jamiyati.-T.: 1999. 6-son. -28-31-b.
4. Nurullayeva Sh.U. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish metodikasi. Qarshi: 2008. 145 b.